

RUCH PRAWNICZY, EKONOMICZNY I SOCJOLOGICZNY
ROK LXXXIII – zeszyt 2 – 2021
<https://doi.org/10.14746/rpeis.2021.83.2.15>

ELŻBIETA MACZYŃSKA*

RPEiS – INTERDYSCYPLINARNE DŁUGIE TRWANIE, DOKONANIA I WYZWANIA

I. WSTĘP

Esej ten powstał na zaproszenie Redakcji kwartalnika „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” (RPEiS), z okazji 100-lecia jego założenia. Jubileusz 100-lecia tego prestiżowego czasopisma, jednego z najstarszych w Polsce, jego przetrwanie i trwanie przez tak długi, a zarazem wielce turbulentny okres z pewnością można uznać za sukces sam w sobie. Zaproszenie do współpracy z tak prominentnym czasopismem uznaję za zaszczyt, tym bardziej że mam świadomość rangi tego periodyku. Jestem redaktorem niemal bratniego, wydawanego od 1900 r. czasopisma „Ekonomista” i zdaję sobie sprawę ze znaczenia trwałości istnienia tego typu przedsięwzięcia, w tym kształtowania „forum – rozpowszechniania rezultatów badań naukowych oraz wymiany poglądów i idei w ramach międzynarodowej wspólnoty naukowej”. Tak właśnie formułuje cel swojego działania Redakcja 100-latk RPEiS, sam zaś fakt tak długiego trwania, ale przede wszystkim przedstawiane w tym kwartalniku treści dowodzą, że cel ten jest z powodzeniem realizowany. Wraz z wyrazami wielkiego uznania dla tak wielkiego dzieła i gratulacjami pozostaje zatem życzyć RPEiS kolejnych jubileuszy oraz długiego, tak jak dotychczas, inspirującego i społecznie użytecznego trwania oraz rozwoju. Życzę tego tym bardziej, że RPEiS ma przed sobą ogrom wyzwań, jakie przynosi burzliwie zmieniająca się i coraz bardziej złożona, niekiedy trudna rzeczywistość społeczno-gospodarcza, z charakterystycznym obecnie wzrostem skali niepewności co do możliwych przyszłościowych trendów. Potwierdza to między innymi kształtowanie się, wyliczanego od niedawna, globalnego indeksu niepewności (World Uncertainty Index)¹. Niepewność zaś jest obecnie generowana nie tylko przez

* Elżbieta Maczyńska, Prezes Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, zk@pte.pl, <https://orcid.org/0000-0002-4624-4268>,
Redaktor naczelny czasopisma „Ekonomista”.

¹ Ahir (2021).

pandemię COVID-19, lecz przede wszystkim przez dokonującą się w świecie i charakteryzującą się niebywałym potencjałem i zasięgiem oddziaływania, tzw. czwartą rewolucję przemysłową (Przemysł 4.0, Gospodarka 4.0), wyrażającą się w rozwoju sztucznej inteligencji, stanowiącej wysoce synergiczne połączenie potencjału fizycznego, cyfrowego i biologicznego. Skutkuje to nie tylko spektakularnie silną synergią, lecz także niezwykle rozległymi i głębokimi następstwami².

Choć w takich warunkach, stawiane przez libańsko-amerykańskiego ekonomistę, logika i matematyka, Nassima Taleba, pytanie, *jak żyć w świecie, którego nie rozumiemy*, ma fundamentalny wymiar, to jednak w tak wysoce turbulentnym świecie w znacznej mierze wciąż pozostaje pytaniem otwartym³. Rozmaite naloty czarnych łabędzi, czyli występowanie zjawisk całkowicie nieprzewidywalnych, niejednokrotnie bowiem fundamentalnie zmieniają rzeczywistość – i to w sposób całkowicie niezgodny z wcześniejszymi prognozami.

II. DŁUGIE TRWANIE, DOKONANIA I WYZWANIA

Kreator pojęcia i koncepcji długiego trwania Fernand Braudel (1902–1985), francuski historyk czasów nowożytnych, twórca idei historii globalnej, wskazywał na wielopoziomową strukturę rzeczywistości społecznej i jej dynamikę. Wyróżniał trzy główne płaszczyzny rzeczywistości i odpowiadające im ciągi czasu⁴:

- czas krótki, czyli tzw. historia „wydarzeniowa”;
- czas cykli koniunkturalnych (historia koniunkturalna), obejmujący okres kilku dekad i odzwierciedlający zwłaszcza cykle ekonomiczne – historia koniunkturalna;
- czas długiego trwania (*longue durée*, historia strukturalna), obejmujący okresy dłuższe, stulecia, a nawet tysiąclecia, czas charakteryzujący się głębokimi przemianami strukturalnymi i cywilizacyjnymi, przemianami struktur społecznych.

Kwartalnik „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” wpisuje się w taką klasyfikację. Warto to odnotować, tym bardziej że warunki funkcjonowania tego czasopisma były niełatwe, ale zarazem jego początki przypadły na fascynujący, choć niezwykle trudny okres tuż po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. To okres kształtowania struktury społeczno-gospodarczej państwa polskiego, co generowało oczywiste zapotrzebowanie na teoretyczne,

² Przemysł 4.0 – Industrie 4.0 to pojęcie wprowadzone w 2011 r. przez niemieckich specjalistów z zakresu wysokich technologii: H. Kagermanna, W.D. Lukasa, W. Wahlstera i upowszechnione przez K. Schwaba, założyciela i przewodniczącego World Economic Forum w Davos (Schwab 2018). Symbole trzech pierwszych rewolucji przemysłowych to kolejno: maszyna parowa, elektryczność (żarówka) i komputer. Natomiast symbolem czwartej rewolucji jest sztuczna inteligencja.

³ Taleb (2013).

⁴ Braudel (1999).

jak i praktyczne koncepcje funkcjonowania oraz rozwoju polskiej gospodarki i społeczeństwa. Łamy tak interdyscyplinarnego czasopisma jak RPEiS, ukierunkowanego na prezentowanie i popularyzację dokonań z obszaru nie tylko nauk prawnych, lecz także ekonomicznych i socjologii oraz przekładanie się tych dokonań na praktykę społeczno-gospodarczą to wprost niezbędne, wręcz idealne forum dla tego typu aktywności. Potrzeba funkcjonowania takiego forum była oczywista od początku istnienia kwartalnika RPEiS. Zarazem także dzisiejsza rzeczywistość coraz silniej taką potrzebę uzasadnia.

Cała historia i publikacyjny dorobek RPEiS w pełni zatem upoważniają do traktowania tego czasopisma w kategoriach długiego trwania. Uzasadnia to nie tylko 100-letnia tradycja, ale przede wszystkim wyzwania, jakie stawiały przed tym czasopismem zjawiska związane z przemianami ustrojowymi i cyklami koniunkturalnymi, a także dokonującym się w okresie międzywojennym w Polsce przełomem cywilizacyjnym, czyli przechodzeniem od cywilizacji agrarnej do przemysłowej. Obecnie zaś społeczno-gospodarcza rzeczywistość przynosi kolejne wyzwanie, jakim jest przesilenie cywilizacyjne, związane z czwartą rewolucją przemysłową, rewolucją cyfrowo-informacyjną i wypieraniem przez nią wzorców industrialnych na rzecz nowej cywilizacji, wciąż jeszcze jednoznacznie nienazwanej i niedodefiniowanej⁵.

We współczesnym, wysoce turbulentnym świecie, świecie narastającej niepewności co do przyszłych kierunków przemian, w świecie nasilającego się Talebowskiego syndromu czarnego łabędzia, długie trwanie można uznać za sukces sam w sobie, co trzeba eksponować, zwłaszcza jeśli łączy się z nim tak społecznie i gospodarczo użyteczna działalność, jaka cechuje RPEiS. Publikowane na łamach tego czasopisma teksty mają wymiar naukowy, badawczy, popularyzatorski, edukacyjny, ekspercko-konsultacyjny, a tym samym praktyczno-pozytywistyczny. Stanowi to ważne podłoże krzewienia myśli i wiedzy prawnej, ekonomicznej oraz socjologicznej, a także współtworzenia warunków rozwoju i popularyzowania naukowego dorobku z tego zakresu. Ważne jest zwłaszcza inspirowanie oraz wspieranie działań zmierzających do trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, integrowanie środowiska prawników, ekonomistów, socjologów oraz przedstawicieli innych dziedzin nauki, a także praktyki.

III. RPEiS – INTERDYSCYPLINARNOŚĆ I EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

RPEiS cechuje – zgodna z tytułem tego czasopisma – interdyscyplinarność, co pozytywnie je wyróżnia na wydawniczej niwie. Interdyscyplinarność, łączenie dorobku nauk prawnych z dorobkiem nauk ekonomicznych i socjologii tworzy korzystne podłoże rozwoju wciąż jeszcze w Polsce zaniedbywanej

⁵ Stosowane są np. takie nazwy, jak: cywilizacja wiedzy, cywilizacja postindustrialna, cyfrowa, digitalna i in.

dyscypliny, jaką jest ekonomiczna analiza prawa. To dyscyplina relatywnie nowa. Jej początki sięgają drugiej połowy ubiegłego wieku. Dyscyplina ta kształtowana jest na gruncie połączenia przede wszystkim dorobku dwóch wielkich sfer naukowych, czyli ekonomii i prawa, z pozostawieniem zarazem przestrzeni także dla innych obszarów nauki. Jeden z największych znawców tej dyscypliny – hindusko-amerykański ekonomista Kaushik Basu – uznaje jej powstanie za „znaczący wkład w zrozumienie ludzkich zachowań i kształtowanie instrumentów polityk”⁶.

Dlatego też tym bardziej na podkreślenie zasługuje interdyscyplinarny, holistyczny wymiar kwartalnika RPEiS. Jest to istotne przede wszystkim dlatego, że generalnie nie tylko na niwie wydawniczej, ale i w praktyce społeczno-gospodarczej wyraźny jest niedostatek interdyscyplinarnego podejścia. Warto zatem w tym miejscu przytoczyć niektóre myśli Basu, myśli, na tle których jeszcze bardziej uwidacznia się znaczenie takiego czasopisma, jakim jest RPEiS.

Według Basu „Przestrzeń rozciągająca się między różnymi obszarami nauk społecznych pozostaje zazwyczaj niezagospodarowana. Mimo licznych zapewnień, że jest inaczej, badania o charakterze interdyscyplinarnym prowadzone są rzadko, a ich wyniki ograniczane są wskutek różnic metodologicznych i ideologicznych, jak również pewnej dozy zaciętrzewienia”⁷. Nierzadko dochodzi do poważnego rozłamu między prawem a rzeczywistością, rozłamu cechującego też neoklasyczną ekonomiczną analizę prawa. Basu określa to jako „problem atramentu na papierze”. Dlatego też proponuje nowe, autorskie podejście do ekonomicznej analizy prawa: podejście „z perspektywy punktu skupienia”. Przekonuje, że „gdy wyjdziemy spoza opisanego w neoklasycznej ekonomii *homo sapiens*, w ekonomicznej analizie prawa pojawia się zagadnienie badawcze wykorzystujące podejście z perspektywy punktu skupienia, lecz umożliwiające szersze scharakteryzowanie ludzkich zachowań, przy uwzględnieniu moralności i ograniczeń natury psychologicznej”⁸. Basu podkreśla wagę, jaką mają normy społeczne w określaniu tego, w jaki sposób zachowują się ludzie. Zwraca uwagę, że nie poświęcano temu szczególnej uwagi w ekonomii głównego nurtu: „Błędem, jaki popełniło wielu ekonomistów głównego nurtu, było to, że kiedy usunęli na bok, w celu ułatwienia analizy, inne ludzkie emocje, zapomnieli, że te emocje w rzeczywistości istnieją. Obrazy potęgi norm społecznych pojawiały się w sposób powtarzalny w pracach z dziedziny antropologii, w których dziwiono się poziomowi rozwoju, jaki osiągnęły niektóre prymitywne społeczeństwa, nawet bez jakiegokolwiek aparatu prawa formalnego czy mechanizmów państwowych”⁹.

Na tym tle rysuje się obraz niezbędnych kierunków zmian w sferze ekonomicznej analizy prawa, zwłaszcza obraz szczególnego znaczenia tej problematyki dla krajów o mniejszym doświadczeniu rynkowym i mniejszej kulturze

⁶ Basu (2020): 255.

⁷ Basu (2020): 30.

⁸ Basu (2020): 233–234.

⁹ Basu (2020): 144–145.

prawnej. One bowiem łatwo mogą stać się i stają się ofiarami słabości ekonomicznej analizy prawa.

Wiele dziś wskazuje, że ekonomiczna analiza prawa staje się coraz bardziej niezbędnym narzędziem w praktyce rządzenia oraz zarządzania – i to na wszystkich szczeblach instytucjonalnych, przede wszystkim na poziomie instytucji centralnych. Potrzeba należytego wdrażania i stosowania tego narzędzia narasta wraz z coraz większym dynamizmem przemian technologicznych, cyfryzacji, postępu globalizacji i trendów klimatycznych. Rodzi to zapotrzebowanie na najróżniejsze nowe rodzaje uregulowań. W takich warunkach potrzeba rozwoju ekonomicznej analizy prawa nie może być kwestionowana, a jej znaczenie trudno przecenić. Basu ilustruje te złożone kwestie przekonująco i dowcipnie, na przykład analizując kwestie kulturowe i różnice w podejściu w różnych kulturach do ubioru, zastanawia się, czy „prawo ubierającego jest silniejsze niż prawo oglądającego”¹⁰. To raczej drobna kwestia, lecz może być źródłem ostrych konfliktów społecznych, a nawet politycznych. Potwierdza to historia.

Ekonomiczna analiza prawa bez wątpienia będzie coraz bardziej zyskiwać na znaczeniu, przede wszystkim w miarę rosnącej złożoności życia społeczno-gospodarczego. W warunkach rozwoju sztucznej inteligencji, i generalnie technologii cyfrowych, zastępowania ludzi przez roboty niezbędne są nowe uregulowania prawne. Zarazem powołując się na źródła Banku Światowego, Basu silnie eksponuje kwestię dojrzałości, zakorzenienia prawa, co dowcipnie ilustruje między innymi przypisywanym Gordonowi Brownowi, byłemu brytyjskiemu premierowi, stwierdzeniem, że „przy ustanawianiu rządów prawa najtrudniejsze jest pierwsze pięćset lat”¹¹. Choć stwierdzenie to jest często traktowane jako żart, to jednak nim nie jest. Zawiera bowiem ważne spostrzeżenie: „by prawo się zakorzeniło, a rządy prawa przetrwały, konieczne jest, aby zwykli ludzie w to prawo uwierzyli oraz w to, że inni też w nie wierzą. Ugruntowanie się takich przekonań i metaprzekonań w społeczeństwie często wymaga bardzo długiego czasu”¹². Przekonują o tym też lektury dawnych tekstów, z których wiele zachowuje nieprzemijającą aktualność i użyteczność.

IV. NIEPRZEMIJAJĄCE WARTOŚCI

Odwiecznym problemem, z którym mierzy się wiele gospodarek, w tym i polska, jest to, że prawo nie jest wdrażane lub wdrażane bywa niewłaściwie. Prace podejmowane na forum RPEiS ukierunkowane są na przeciwdziałanie temu. Wartością samą w sobie jest zatem wynikająca ze 100-letniej tradycji możliwość konfrontowania tekstów publikowanych w poszczególnych latach, także tych najstarszych, z rzeczywistością społeczno-gospodarczą. Tego typu porównawcza analiza ma walory kształcące, ostrzegawcze, argumentacyj-

¹⁰ Basu (2020): 287.

¹¹ Basu (2020): 34.

¹² Basu (2020): 34.

ne i inne. Nieprzypadkowo też w rozmaitych analizach dotyczących kwestii społeczno-gospodarczych nierzadko sięga się nawet do starożytnych dzieł filozoficznych sprzed ponad dwóch tysięcy lat. Okazuje się bowiem, że często bywają one niezwykle pouczające i pomocne w rozwiązywaniu współczesnych problemów. Dotyczy to chociażby tekstów Seneki Młodszego (ok. 4 r. p.n.e. – 65 r. n.e.), Platona (424/423 p.n.e. – 348/347 p.n.e.) czy Arystotelesa (384 p.n.e. – 322 p.n.e.). Przykładowo, podstawowe dzieło Arystotelesa *Etyka Nikomachejska* zawiera etyczne zasady ludzkiego postępowania, przy czym punktem wyjścia wartościowania jest założenie, że dobro i szczęście stanowią wartości najwyższe. Osiągnięciu takiego stanu sprzyja zaś harmonia, umiarkowanie i cnota w postępowaniu ludzi¹³. Dziś zastanawiające jest, dlaczego tak dalece współczesny świat oddalił się od tych zasad i można sobie wyobrazić, o ile byłby lepszy, gdyby te zasady były respektowane.

Symptomatyczne jest, że w starożytności wartość rozpatrywana była jako kategoria etyczna, związana z kwestią sprawiedliwości społecznej. Poszukiwano odpowiedzi na pytanie, co jest ceną sprawiedliwą. Wieki później pojawia się koncepcja ceny sprawiedliwej św. Tomasza z Akwinu (1225–1274), bazującej na zasadzie, że sprawiedliwie nie oznacza po równo, lecz oddawanie każdemu tego, co mu się należy. Jeśli cena rynkowa nie jest ceną sprawiedliwą, produkcja przestaje być opłacalna. Kupiec może pobierać cenę większą niż koszt towaru, ale o tyle większą, ile włożył nakładu pracy. Akwinata przestrzegał, że nadmierne zyski niszczą konsumentów, a zatem wymiana ekwiwalentna stanowi warunek reprodukcji społecznej¹⁴. Współcześnie także ten nurt rozważań został zmarginalizowany.

Tym bardziej uzasadnia to interdyscyplinarne rozpatrywanie kwestii społeczno-gospodarczych. RPEiS niewątpliwie wychodzi temu naprzeciw, oferując bogaty zestaw tekstów publikowanych w okresie minionych 100 lat. Niektóre z nich z pewnością warto i dziś przypominać.

O tym, że analiza tekstów sprzed lat, z uwzględnieniem współczesnej perspektywy, może być użyteczna, przekonuje też intensywny dyskurs dotyczący pochodzącego z 1930 r. eseju wybitnego brytyjskiego ekonomisty Johna Maynarda Keynesa (1883–1946). Tekst ten zawiera prognozę rozwoju społeczno-gospodarczego, obejmującego okres 100-letni, czyli sięgający 2030 r. Przypominam to nie tylko ze względu na konotacje ze 100-leciem RPEiS, lecz także ze względu na pobudzające do refleksji stawiane tam tezy.

V. UŻYTECZNOŚĆ DAWNYCH TEKSTÓW: 100-LETNIA WIZJA JOHN A MAYNARDA KEYNESA

W „Biuletynie PTE” (4/2020) opublikowany został (po raz pierwszy w języku polskim), pochodzący z 1930 r., esej Johna Maynarda Keynesa *Ekono-*

¹³ Arystoteles (2007).

¹⁴ Święty Tomasz (1999).

miczne perspektywy dla naszych wnuków (Economic Possibilities for our Grandchildren), dotyczący perspektyw kapitalizmu w XXI w.¹⁵ W eseju tym między innymi przewidywany jest, mający według Keynesa dokonać się w okresie 100 lat (tj. do 2030 r.), kilkakrotny wzrost poziomu życia w krajach rozwiniętych. Wprawdzie do tego roku brakuje jeszcze prawie dekady, ale Redakcja „Biuletynu PTE” zwróciła się do naukowców i praktyków o komentarze dotyczące przewidywań Keynesa. Tym samym w dziewięćdziesiątą rocznicę ukazania się publikacji Keynesa zainaugurowany został dyskurs wokół jej przedmiotu.

Dyskurs na temat eseju Keynesa podejmowany był i jest także w wielu prominentnych środowiskach za granicą. Przekłada się to na liczne publikacje nie tylko w czasopismach naukowych i innych, lecz także wydania w formie książkowej. Szczególnie bogata w treści jest poświęcona esejowi Keynesa i opublikowana przez MIT Press w 2010 r. książka pod redakcją Lorenza Pecchiego i Gustavo Pigi *Revisiting Keynes: Economic Possibilities for Our Grandchildren*¹⁶. W książce tej przedstawiane są opinie ekonomistów o światowej sławie, w tym czterech laureatów Nagrody Nobla (Gary S. Becker, Edmund S. Phelps, Robert Solow i Joseph E. Stiglitz). Ekonomiści ci konfrontują swoje poglądy oraz wizje społeczno-gospodarczej przyszłości z przepowiedniami Keynesa.

Jest przy tym prawdopodobne, że okołokeynesowski dyskurs będzie intensyfikowany w miarę przybliżania się do stulecia opublikowania tego eseju, czyli do roku 2030. Najważniejsze jest jednak to, że taki dyskurs oraz refleksje i studia strategiczno-prognostyczne mogą mieć charakter wczesnoostrzegawczy i chronić przed szkodliwym, antyefektywnościowym dryfem w życiu społeczno-gospodarczym, w wymiarze zarówno instytucjonalnym, jak i jednostkowym. W Polsce podejmowanie tego dyskursu jest istotne, tym bardziej że dotychczas miał on jedynie śladowy charakter.

Mimo że komentarze dotyczące eseju Keynesa są bardzo zróżnicowane, od pozytywnych do negatywnych, to jednak jest to wielce pouczająca wizja perspektyw wzrostu gospodarczego i dobrobytu społecznego, zmian relacji między pracą a wypoczynkiem, ale też wizja dotycząca między innymi zmian na rynku pracy i tygodniowego jej wymiaru (według Keynesa do 2030 r. nastąpi skrócenie tego wymiaru do 15 godzin). Wizja ta obejmuje też kwestie przedsiębiorczości, modeli konsumpcji, a zarazem warunków życia ludzi i ich poczucia szczęścia.

Dyskurs i refleksje na ten temat mają dziś specjalne znaczenie, zwłaszcza że niemal w skali globalnej zauważalny jest zanik kultury myślenia strategicznego, do czego przyczynia się wiele czynników, ale przede wszystkim charakterystyczne dla neoliberalnej doktryny założenie, że wystarczającym i efektywnym mechanizmem kształtowania przyszłości jest wolny rynek. Jednakże coraz bardziej złożona rzeczywistość przeczy temu, wskazując, że we wszystkich niemal sferach życia społeczno-gospodarczego potrzeba strategicznego myślenia i futurologicznych refleksji jest tym większa, im większa jest niepewność działania i większe ryzyko popełniania błędów. Gdy bowiem świat

¹⁵ Keynes (2020): 7–11.

¹⁶ Pecchi, Piga (2010).

jest nieprzewidywalny i pełen Talebowskich czarnych łabędzi¹⁷, podstawową funkcją refleksji futurologicznej powinna być wieloscenariuszowa identyfikacja potencjalnych głównych trendów kształtujących przyszłość.

Nie miejsce tu na zaprezentowanie pełnej relacji z okolokeynesowskiego dyskursu. Zainteresowanych odsyłam do dostępnych w Internecie „Biuletynów PTE” („Biuletyn” 1/2021 oraz 4/2020)¹⁸. Jednak zważywszy na wydawniczy, interdyscyplinarny profil RPEiS, przedstawiam poniżej kwestię, która jest domeną zarówno prawników, jak i ekonomistów oraz socjologów: kwestię długów¹⁹.

Jubileusz 100-lecia RPEiS skłania mnie do przedstawienia tej kwestii nie tylko z wykorzystaniem fragmentu eseju Keynesa, lecz także wierszowanej satyry na temat długów. Uzasadnieniem może być tu fakt, że wizje Keynesa, choć w przeważającej mierze są optymistyczne, to zarazem niekiedy cechuje je specyficzny sarkazm, który okazuje się dziś w znacznym stopniu uprawniony, zwłaszcza wobec faktu nader szybkiego zadłużania się świata i pojawiających się propozycji anulowania, unieważniania długów²⁰. Aby zilustrować problem podejścia do długów, Keynes przypomina postać Profesora z – opublikowanej po raz pierwszy w 1889 r. – powieści *Przygody Sylwii i Bruna* (tyt. oryg. *Sylvie and Bruno*), autorstwa Lewisa Carrolla²¹, znanego przede wszystkim z dzieła *Alicja w Krainie Czarów*.

Keynes cytuje następujący dialog powieściowego Profesora, krawca i tytułowej Sylwii.

- To tylko krawiec, proszę pana, z pańskim rachunkiem – powiedział cichy głos za drzwiami.
- No cóż, szybko załatwię tę sprawę – powiedział Profesor do dzieci. – Poczekaście chwilę. Ile to kosztuje w tym roku, mój człowieku? – zwrócił się do krawca, który właśnie wszedł.
- Cóż, cena się podwoiła od tylu lat – odpowiedział krawiec nieco szorstko. – I teraz poproszę o te pieniądze. To jest dwa tysiące funtów!
- Och, to nic! – zauważył niedbale Profesor, dotykając kieszeni, jakby zawsze nosił ze sobą przynajmniej taką sumę. – Ale czy nie chciałbyś poczekać jeszcze jednego roku i zarobić cztery tysiące? Pomyśl tylko, jaki byłbyś bogaty! Możesz być królem, jeśli chcesz!
- Nie wiem, czy zależy mi na byciu królem – powiedział w zamyśleniu mężczyzna. – Ale to potężna suma pieniędzy! Cóż, myślę, że poczekam...
- Oczywiście że poczekasz! – powiedział Profesor. – Widzę, że masz w sobie zdrowy rozsądek. Wszystkiego dobrego, mój człowieku!
- Czy kiedykolwiek będziesz musiał zapłacić mu te cztery tysiące funtów? – zapytała Sylvie, kiedy drzwi zamknęły się za wierzycielem.
- Nigdy, moje dziecko! – odparł Profesor dobitnie. – Będzie podwajał, aż umrze. Widzisz, zawsze warto czekać kolejny rok, aby dostać dwa razy więcej pieniędzy!²²

Trudno nie przyznać Keynesowi racji co do narastania tendencji do zadłużania się świata, co w pełni znajduje odzwierciedlenie w dzisiejszej rzeczywistości. Z keynesowską, sarkastyczną charakterystyką kwestii długów

¹⁷ Taleb (2014).

¹⁸ Szerzej na ten temat w: Mączyńska (2021).

¹⁹ Jakubowska-Branicka (2018).

²⁰ Gatnar (2021).

²¹ Carroll (2021).

²² Keynes (2020): 10.

zabawnie koresponduje (także poprzez krawca i smoking), odnosząca się do okresu międzywojennego, satyra *Z czego ludzie dziś żyją?*, autorstwa polskiego satyryka Jerzego Jurandota (1911–1979)²³. Przedstawiam poniżej fragmenty tego utworu, ale zachęcam do lektury całości, ponieważ ilustruje on nie tylko proces kreacji pieniądza i długów, lecz zarazem towarzyszącą temu gęstą pajęczynę powiązań w gospodarce.

Z czego ludzie dziś żyją?

Ja tak myślę i myślę: z czego ludzie dziś żyją?
Oni są eleganccy, oni jedzą i piją,
Oni grają w ping-ponga, oni jeżdżą na nartach,
Oni tańczą, kochają i szachrują przy kartach,
Oni palą, głosują, piszą weksle, nie płacą,
Przed wszystkim zaś żyją. Zastanawiam się: za co?

I ja patrzę na smoking, w który jestem ubrany,
I zaczynam rozumieć, gdzie jest pies pogrzebany:
Gdzieś na farmie w Australii biorą wełnę od owcy,
Z tego żyje hodowca i rodzina hodowcy,
Ten, co owiec pilnuje, i ten, który je pasie,
I ten, który je strzyże we właściwym im czasie.
[...]
Budowniczy fabryki, jego flamma, fabrykant,
I pan starszy prokurent, i pan młodszy praktykant,
Ci, co wzory rysują, wszyscy tkacze i tkaczki,
Ci, co towar farbują, ci, co wiążą go w paczki,
Ci, co paczki zanoszą do przesyłki pocztowej,
By go dostał mój krawiec, pan Konopka z Wierzbowej,

A u pana Konopki znów ogólne wzruszenie,
Bo tam z tego żyć będą ludzie, których wymienię:
Pan Konopka wraz z żoną, jego mama i ojczym,
Jego syn z narzeczoną, czeladnicy wraz z krojczym,
Elektrownia, gazownia, ci, co kredyt mu dali,
I fabrykant guzików i rysownik żurnali.
Smoking najpierw się kroi, potem szyje i mierzy,
Potem smoking jest gotów, idealnie wprost leży.
Ja go biorę, nie płacę – nie mam, niech mnie zabiją!
No i teraz się pytam: z czego ludzie dziś żyją?

Ten satyryczny, prowokujący do myślenia, zagadkowy, lecz zarazem gorzkawy tekst został (w skierowanej do mnie korespondencji) trafnie skomentowany przez ekonomistę dr. Jana Tobera. Postrzega on tę satyrę jako „tekst pokazujący, jak w średnio długim monologu można zawrzeć i obrazowo przedstawić zręby teorii makroekonomicznej, która w postaci »polityki pieniężno-kredytowej i fiskalnej« hula od kilkudziesięciu lat i jest ciągle »doskonalsza«. I to chyba z tego ludzie dziś żyją. Ale czy nie płacą? I to jest pytanie do »współczesnej ekonomii!«. To jednak pytanie nie tylko do ekonomistów, lecz także prawników, socjologów i in. Dotychczas pytanie to pozostaje otwarte,

²³ Jurandot (2007).

brak bowiem jednoznacznej odpowiedzi. Jestem jednak przekonana, że lektury oraz analizy publikowanych na łamach RPEiS tekstów (dotychczasowych i przyszłych), autorstwa specjalistów z zakresu prawa, finansów i długu publicznego, a także socjologii, mogą być pomocne w rozwikłaniu tej kwestii.

VI. KONKLUZJA

Jubileusz 100-lecia RPEiS skłania do konkluzji, że ten stuletni wydawniczy zasób ma wartość samą w sobie. Wiele bowiem wskazuje, że zgromadzone w tym periodyku publikacje mogą zachowywać walory intelektualnej użyteczności, i to mimo upływu lat oraz rosnącego dynamizmu przemian społeczno-gospodarczych. Potwierdzają to między innymi refleksje wokół rozmaitych, innych dawnych tekstów, przedstawionych wyżej. Potwierdzają to między innymi analizy Keynesowskich wizji przyszłości. Znajdują one zaskakujące niekiedy odniesienia do dzisiejszej rzeczywistości. Skłania to zarazem do pytań, zwłaszcza w kontekście obecnie przygotowywanych w ramach UE, w tym także w Polsce, strategiczno-prognostycznych programów rozwoju społeczno-gospodarczego.

Równocześnie jednak nasuwa się dość smutna refleksja, że w okresie, z którego pochodzą cytowane w tym artykule starsze teksty, nie obowiązywały żadne ilościowe miary publikacyjnej wydajności naukowców i generalnie myślicieli. Mimo to teksty te zachowały ponadczasowe walory. Może to stanowić swego rodzaju przestrogę przed zbytnią wiarą w zasadność i możliwości prawidłowego, punktowego, ilościowego pomiaru dokonań publikacyjnych naukowców. Na tym tle rodzi się równocześnie pytanie, czy taki pomiar może rzeczywiście sprzyjać powstawaniu i identyfikowaniu najbardziej wartościowych dzieł. Można mieć co do tego sporo wątpliwości. W pewnym stopniu wyraża je także obiegowa w środowisku naukowym nazwa obowiązującego obecnie w Polsce punktowego systemu oceny publikacji naukowych: „punktoza”. Warto przy tym pamiętać, że wiele zagranicznych ośrodków naukowych, w tym najbardziej prominentnych, się jej nie poddało, a niektóre wycofały się z wcześniej stosowanego systemu punktowego. To temat, który powinien być poddany szczególnie wnikliwej analizie. Wadliwy system pomiaru może bowiem wyrządzać wiele szkód, a w dodatku prowokować do postaw i zachowań nie zawsze dobrze służących nauce.

Ahir, H., Bloom, N., Davide, F. (2021). World Uncertainty Index: Global: Simple Average [WUIGLOBALSMPAVG]. retrieved from FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis. <<https://fred.stlouisfed.org/series/WUIGLOBALSMPAVG>> [dostęp: 28.03.2021].

Arystoteles (2007). *Etyka Nikomachejska*. Tłum. D. Gromska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Basu, K. (2020). *Republika przekonań. Nowe podejście do ekonomicznej analizy prawa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Biuletyn PTE 2020, nr 4. <http://www.pte.pl/pliki/1/68/Biuletyn_21.12.2020.pdf> [dostęp: 6.04.2021].

Biuletyn PTE 2021, nr 1.

- Braudel, F. (1999). Historia i trwanie. Tłum. B. Geremek. Warszawa: Czytelnik.
- Carroll, L. (2021). Przygody Sylwii i Bruna. Tłum. M. Słomczyński. Warszawa: Wydawnictwo Zielona Sowa.
- Gatnar, E. (2021). Umorzyć długi suwerenne! Gazeta Bankowa 3. <<https://wgospodarce.pl/opinie/92441-umorzyc-dlugi-suwerenne>> [dostęp: 6.04.2021].
- Jakubowska-Branicka, I. (red.) (2018). Rynek firm pożyczkowych w Polsce. Teoria i praktyka. Warszawa: PTE. <http://www.pte.pl/pliki/pdf/rynek_firm_pożyczkowych_w_polsce_branicka.pdf> [dostęp: 15.02.2021].
- Jurandot, J. (2007). Z czego ludzie dziś żyją. <<https://www.salon24.pl/u/roblyn/20336,cytat-na-niedziele-z-czego-ludzie-dzis-zyja>> [dostęp: 15.03.2021].
- Keynes, J.M. (2020). Ekonomiczne perspektywy dla naszych wnuków (1930 r.). Tłum. A. Kucharczyk, konsultacja językowa J. West i J. Osiatyński. Biuletyn PTE 4: 7–11.
- Maczyńska, E. (2021). Profetyczna odwaga Keynesa. Biuletyn PTE 1.
- Pecchi, L., Piga, G. (eds.) (2010). Revisiting Keynes: Economic Possibilities for Our Grandchildren. Cambridge: MIT Press.
- Schwab, K. (2018). Czwarta rewolucja przemysłowa. Warszawa: Wydawnictwo Studio EMKA.
- Taleb, N.N. (2013). Antykruchłość. O rzeczach, którym służą wstrząsy. Tłum. O. Siara. Warszawa: Kurhaus Publishing.
- Taleb, N.N. (2014). Czarny łabędź. O skutkach nieprzewidywalnych zdarzeń. Tłum. O. Siara. Warszawa: Kurhaus Publishing.
- Tomasz z Akwinu, św. (1999). Dzieła wybrane. Tłum. J. Salij OP, K. Suszyło OP, ks. M. Starowiejski OP, W. Giertych OP. Opracował i wstępami poprzedził Jacek Salij OP. Komorów: Wydawnictwo Antyk.

RPEiS – INTERDISCIPLINARY LONG DURATION, ACHIEVEMENTS AND CHALLENGES

Summary

This occasional text was prepared to commemorate the 100th anniversary of the journal *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* (RPEiS). In the modern, highly turbulent world – a world of growing uncertainty concerning the future directions of changes, where Taleb's black swan syndrome seems to be intensifying – achieving long duration can be considered as a success in itself. With regard to RPEiS, there are many indications that the source of the journal's long-term success is its interdisciplinary nature, as well as the high substantive quality and holistic nature of the texts published. They have all the following qualities: scientific and research focused, popularizing, educational, and expert-consultative. This creates a favourable basis for the development of a relatively new research trend, namely the economic analysis of law. This is all the more important as this area of scientific research is still rather underestimated in Poland.

Keywords: black swan; strategies; long duration; *longue durée*; economic analysis of law; debt

